

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ САНІТАРНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО КОНТРОЛЮ ЗА ВИРОБНИЦТВОМ ТА ОБІГОМ ОРГАНІЧНИХ ПРОДУКТІВ

Л.І. Власик, доктор мед. наук, проф., С.Є. Дейнека, доктор мед. наук, проф.,
Г.П. Тарасенко

Інститут екогігієни і токсикології ім. Л.І. Медведя, Київ, Чернівці, Україна

Резюме. У статті зосереджується увага на відсутності в нашій державі достатньої законодавчої бази в галузі органічного виробництва. Наведено матеріали аналізу світового досвіду щодо застосування харчових добавок в органічному виробництві. На прикладі формування переліків дозволених харчових добавок в органічних продуктах продемонстровано можливі шляхи формування національного законодавства в даній галузі.

Ключові слова: органічні продукти, харчові добавки, законодавство.

Резюме. В статье поднято проблему отсутствия в нашем государстве достаточной законодательной базы в области органического производства. Приведены материалы анализа мирового опыта относительно применения пищевых добавок в органическом производстве. На примере формирования перечней разрешенных пищевых добавок в органических продуктах продемонстрированы возможные пути формирования национального законодательства в данной области.

Ключевые слова: органические продукты, пищевые добавки, законодательство.

Summary. Problem of the absence is lifted in article in our country of the sufficient legislative base in the field of organic productions is lifted in article. The materials of the analysis of the world experience for using the food additives in organic production are presented. The possible ways of formations of national legislation in field organic production are demonstrated on example of the world experience using of the food additives.

Key words: organic products, food additives, legislation

Україна — потужна аграрна держава. Вона має всі передумови для виробництва та реалізації органічних продуктів. У розвинених країнах споживання органічних продуктів обумовлене значним попитом на них з боку населення. Їхня вартість з року в рік зростає в усьому світі. Отже, нашої країні слід скористатися з такої ситуації і відповідно прискорити розвиток виробництва цих продуктів та їхню реалізацію як на внутрішньому ринку, так і для нарощування експорту. Виробництво органічних продуктів передбачає від підприємств додаткових витрат. Незважаючи на це, прогнозоване зростання світового попиту на них (10–15% у рік) робить цю справу перспективною попри досить високу вартість виробництва (на 10–50% більше від аналогічних продуктів, вирощених з використанням інтенсивних технологій) [1].

Однак виробництво органічних продуктів вимагає відповідної нормативно-правової бази. Перші кроки на цьому шляху вже зроблені — розроблено проект закону “Про органічне виробництво”. Але прийняття закону дає лише поштовх для розвитку супутнього законодавства, роботу по розробці якого покладено на профільні міністерства.

Так, розробку показників якості та безпеки органічних продуктів та регламентів щодо здійснення контролю та нагляду за обігом імпортованої в Україну органічної продукції покладено на орган виконавчої влади з питань охорони здоров’я (Стаття 13 та 14 проекту закону “Про органічне виробництво”) [2]. Затримки з розробкою та затвердженням відповідних норм, по-перше, — створюють низку проблем щодо належного нагляду та сертифікації виготовленої в Україні органічної продукції, що ускладнює її експорт і відповідно знижує вартість. По-друге, — можуть призвести до маніпуляцій щодо збільшення вартості імпортованої в Україну продукції, яка відноситься до органічної згідно з декларацією виробника і не проходить належного контролю в Україні.

Зважаючи на викладене вище, слід зазначити важливість розробки та впровадження в найкоротші терміни нормативних актів у галузі санітарного законодавства України щодо нормативів для органічних продуктів та шляхів контролю українських органічних виробництв. Але попри необхідність швидкого впровадження цього законодавства, необхідно зважено ставитися до його розробки.

Для цього слід взяти до уваги рекомендації IFOAM [3], законодавство країн Європи [4] та інших країн, які вже мають відповідні напрацювання в цій сфері, а також рекомендації FAO/BOOЗ [5] щодо цих продуктів. Згідно з домовленостями про визнання результатів санітарно-епідеміологічної експертизи з багатьма державами колишнього Радянського Союзу, необхідно враховувати й зміни в їх законодавстві щодо цих продуктів, зокрема в законодавстві Російської Федерації [6]. Спираючись на досвід країн світу, потрібно також оцінити можливості України щодо виробництва органічних продуктів (можливо, впровадити менш жорсткі норми на перехідний період), а також зважити національні особливості щодо культури та кількості споживання певних видів продуктів.

Іншим важливим аспектом розробки та затвердження вітчизняного законодавства є тісна взаємодія фахівців профільних міністерств для забезпечення гармонійного поєднання та узгодження законодавчих та підзаконних актів.

Розробка нормативних актів повинна охоплювати корективи санітарного законодавства України щодо шляхів і методів нагляду та контролю за вітчизняними органічними виробництвами. Це стосується санітарних вимог щодо вмісту контамінантів у ґрунтах, що будуть використовуватися для виготовлення органічних продуктів, сировини (харчових добавок, продуктів захисту рослин тощо), кормів для вирощування органічної тваринної продукції; санітарних регламентів дозволених до використання органічних добрив та допоміжних засобів; медико-біологічних вимог щодо органічних продуктів; вимог до тарпакувальних матеріалів для зберігання органічних продуктів; корективів інших законодавчих актів щодо обмеження вмісту певних сполук в органічній продукції чи дозвільних переліків та відповідних регламентів для тих чи інших речовин (перелік пестицидів — заборона; перелік харчових добавок — обмеження переліку дозволених до використання в органічних продуктах; перелік засобів захисту рослин — дозвіл на використання та обмеження щодо вмісту в них токсичних речовин). Важливо, аби нещодавно створені українські нормативні документи і такі, що перебувають нині на стадії затвердження та мають відношення до виготовлення органічних продуктів, були доповнені відповідними вимогами до них і пов'язаних з їх виробництвом супутніх об'єктів.

Першочерговим завданням органу виконавчої влади в сфері охорони здоров'я є розробка медико-біологічних вимог, критеріїв та методології контролю органічних продуктів та сировини для її виготовлення, затвердження переліків заборонених в органічних продуктах речовин та сполук, які можуть міститись у них при порушенні технологій вирощування, виготовлення, транспортування, зберігання і які пропонуються для контролю в орга-

нічних продуктах за законодавством інших країн. Слід враховувати корективи законодавства України щодо контролю експортованих в Україну, а також вітчизняних органічних продуктів, які промарковані відповідним чином. Це дасть можливість на перехідному етапі до розробки решти нормативних актів запобігти зловживанням щодо органічних продуктів. Саме нагляд за їх обігом та реалізацією з боку санітарно-епідеміологічної служби відіграє важливу роль.

Розглянемо для прикладу в табл. 1 дозвільні переліки харчових добавок, які можуть використовуватися при виготовленні органічних продуктів та наведені в рекомендаціях IFOAM, FAO/BOOЗ, законодавстві ЄС та у відповідних документах Російської Федерації.

З аналізу цих даних ми бачимо, що Російська Федерація повною мірою використала рекомендації, наведені FAO/BOOЗ в Codex Alimentarius. Перелік, який використовує Євросоюз та рекомендації IFOAM, дещо відмінні та включають більше дозволених до використання препаратів. Для розуміння наведемо порівняльний перелік харчових добавок, відмінних у тих чи інших законодавчих актах та наведемо специфічні умови їх використання (табл. 2).

Проаналізувавши ці дані, можна зазначити, що найбільший дозвільний перелік, наведений у постанові ЄС — 58 харчових добавок; найменший — у рекомендаціях FAO/BOOЗ — 49. Російська Федерація повною мірою підтримала рекомендації FAO/BOOЗ. IFOAM рекомендує до використання в органічному виробництві 51 харчову добавку. У табл. 2 продемонстровано перелік відмінних харчових добавок, дозволених в одних нормативних документах і відповідно заборонених в інших, всього 20 добавок.

Проаналізувавши харчові добавки, які відмінні в дозвільних документах, можна зазначити, що частина відмінностей викликана дозволом тих чи інших аналогів (замінників) харчових добавок дозволених іншими організаціями. Це викликано економічною доцільністю використання більш доступних замінників чи урізноманітненням використання харчових добавок-аналогів.

Інші відмінності зумовлені національними традиціями щодо виготовлення тих чи інших продуктів та наявністю обґрунтованої технологічної необхідності використання більш широкого переліку харчових добавок при їх виробництві. Такі харчові добавки, як видно з табл. 2, мають обмежене використання. Відповідно до проведеного аналізу в Україні можна рекомендувати до затвердження перелік харчових добавок, наведений в рекомендаціях FAO/BOOЗ та СанПіН 2.3.2.1078-01 Російської Федерації, з можливим незначним розширенням переліку при наданні асоціаціями виробників обґрунтувань щодо застосування тих

Таблиця 1

Порівняльна таблиця харчових добавок дозволених для використання при виробництві органічних продуктів в нормативних документах IFOAM, ФАО/ВОЗ, ЄС та Росії

№ з/п	Код	Найменування	IFOAM [3]	ФАО/ВОЗ [5]	ЄС [4]	СанПиНРФ [6]
1	E 153	Деревне вугілля	Так	Так	Так	Так
2	E 160b	Аннато, біксин, норбіксин	Ні	Ні	Так	Ні
3	E 170	Карбонат кальцію	Так	Так	Так	Так
4	E 220	Сірки двоокис	Так	Так	Так	Так
5	E 224	Калію метабісульфіт	Так	Ні	Так	Ні
6	E 250	Натрію нітрит	Ні	Ні	Так	Ні
7	E 252	Калію нітрат	Ні	Ні	Так	Ні
8	E 270	Молочна кислота	Так	Так	Так	Так
9	E 290	Вуглецю двоокис	Ні	Так	Так	Так
10	E 296	Яблучна кислота	Так	Так	Так	Так
11	E 300	Аскорбінова кислота	Так	Так	Так	Так
12	E 301	Натрію аскорбат	Ні	Ні	Так	Ні
13	E 306	Багатий на токоферол екстракт	Так	Так	Так	Так
14	E 322	Лецитини	Ні	Ні	Так	Ні
15	E 325	Лактат натрію	Ні	Ні	Так	Ні
16	E 330	Лимонна кислота	Так	Так	Так	Так
17	E 331	Цитрати натрію	Так	Так	Так	Так
18	E 333	Цитрати кальцію	Ні	Ні	Так	Ні
19	E 334	Винна кислота	Так	Так	Так	Так
20	E 335	Тартрати натрію	Так	Так	Так	Так
21	E 336	Тартрати калію	Так	Так	Так	Так
22	E 341 (i)	Монофосфат кальцію	Так	Так	Так	Так
23	E 400	Альгінова кислота	Так	Так	Так	Так
24	E 401	Альгінат натрію	Так	Так	Так	Так
25	E 402	Альгінат калію	Так	Так	Так	Так
26	E 406	Агар	Так	Так	Так	Так
27	E 407	Карагенан	Так	Так	Так	Так
28	E 410	Камедь з плодів ріжкового дерева	Так	Так	Так	Так
29	E 412	Гуарова камедь	Так	Так	Так	Так
30	E 413	Трагакант камедь	Так	Так	Ні	Так
31	E 414	Гуміарабік	Так	Так	Так	Так
32	E 415	Ксантанова камедь	Так	Так	Так	Так
33	E 416	Караї камедь	Ні	Так	Ні	Так
34	E 422	Гліцерин	Ні	Ні	Так	Ні
35	E 440 (i)	Пектин	Так	Так	Так	Так
36	E 464	Гідроксипропил метил целюлоза	Ні	Ні		Ні
37	E 500	Карбонати натрію	Так	Так	Так	Так
38	E 501	Карбонати калію	Так	Так	Так	Так
39	E 503	Карбонати амонію	Так	Так	Так	Так
40	E 504	Карбонати магнію	Так	Так	Так	Так
41	E 508	Хлорид калію	Так	Так	Так	Так
42	E 509	Хлорид кальцію	Так	Так	Так	Так
43	E 511	Хлорид магнію	Так	Так	Так	Так
44	E 516	Сульфат кальцію	Так	Так	Так	Так
45	E 524	Гідроксид натрію	Так	Так	Так	Так
46	E 551	Двоокис кремнію	Так	Ні	Так	Ні

Таблиця 1 (продовження)
Порівняльна таблиця харчових добавок дозволених для використання при виробництві органічних продуктів в нормативних документах IFOAM, ФАО/ВОЗ, ЄС та Росії

№ з/п	Код	Найменування	IFOAM [3]	ФАО/ВОЗ [5]	ЄС [4]	СанПиНРФ [6]
47	E 553b	Тальк	Ні	Ні	Так	Ні
48	E 938	Аргон	Так	Так	Так	Так
49	E 939	Гелій	Ні	Ні	Так	Ні
50	E 941	Азот	Так	Так	Так	Так
51	E 948	Кисень	Так	Так	Так	Так
52	E 181	Танін	Так	Ні	Ні	Ні
53	E 184	Дубильні кислоти	Так	Так	Так	Так
54	E 332	Цитрат калію	Так	Ні	Ні	Ні
55	E 342	Фосфат амонію	Так	Ні	Ні	Ні
56	E 513	Сірчана кислота	Так	Так	Так	Так
57	E 517	Сульфат амонію	Так	Ні	Ні	Ні
58	E 525	Гідроксид калію	Ні	Так	Ні	Так
59	E 526	Гідроксид кальцію	Так	Так	Так	Так
60	E 553b	Тальк	Так	Так	Так	Так
61	E 559	Каолінові глини, Перліт	Так	Так	Так	Так
62	E 558	Бентоніт	Так	Так	Так	Так
63	E 901	Бджолиний віск	Так	Так	Так	Так
64	E 903	Карнаубський віск	Так	Так	Так	Так
65	E 1510	Етанол	Ні	Так	Так	Так
Всього дозволених:			51	49	58	49
Не включених в перелік:			14	16	7	16

чи інших харчових добавок у технології виготовлення органічної продукції та неможливості її виробництва без їх використання.

Таким чином, ми продемонстрували, що кожна з організацій при встановленні дозвільних критеріїв для виробництва органічних продуктів повинна аналізувати законодавчі акти інших країн, прислухатись до рекомендацій ФАО/ВООЗ та на основі власних інтересів, науково-обґрунтованих технологічних потреб переглядати та затверджувати національні нормативні акти, дозвільні переліки, нормативи тощо.

Наведений приклад демонструє методологію законотворчого процесу стосовно органічних продуктів, що дозволить одночасно з мінімальними витратами розробити та затвердити низку законо-

давчих актів щодо виробництва та контролю органічних продуктів у нашій державі та адаптувати вітчизняне законодавство до світового.

Безперечно, для контролю процесів вирощування, виготовлення органічних продуктів та сировини, яка використовується при цьому, доведеться, можливо переглянути низку критеріїв безпеки, наведених у санітарному законодавстві нашої держави. В літературі вже дискутується питання щодо зниження нормативів вмісту токсичних елементів в органічних харчових продуктах на третину чи на половину від діючих допустимих рівнів. Це дасть змогу зробити ці продукти більш безпечними порівняно з продукцією, вирощеною за допомогою звичайних технологій, дозволить чітко вирізняти органічні продукти при здійсненні

Специфічні умови використання харчових добавок, які не увійшли в той чи інший законодавчий документ

№ з/п	Код	IFOAM [3]	FAO/ВОЗ [5]	ЄС [4]	СанПиН РФ [6]	Специфічні умови застосування
1	E 181	Так	Ні	Ні	Ні	
2	E 160b	Ні	Ні	Так	Ні	Червоний лестерський сир (Red Leicester) Подвійний глостерський сир (Double Gloucester); Чеддер (Cheddar); Сир мімолетт (Mimolette)[4]
3	E 224	Так	Ні	Так	Ні	Поряд з E 220 сірки двоокис Для сидру і грушевого сидру, виготовлених з додаванням цукру або сокового концентрату після ферментації: 100 мг[4]
4	E 250	Ні	Ні	Так	Ні	Для м'ясних продуктів 1: E 250: індикативна введена кількість, виражена у NaNO_2 : 80 мг/кг; максимальна залишкова кількість, виражена у NaNO_2 : 50мг/кг
5	E 252	Ні	Ні	Так	Ні	E 252: індикативна введена кількість, виражена у NaNO_3 : 80 мг/кг; максимальна залишкова кількість, виражена у NaNO_3 : 50 мг/кг[4]
6	E 290	Ні	Так	Так	Так	—
7	E 301	Ні	Ні	Так	Ні	Лише м'ясні продукти у зв'язку з нітрами і нітритами[4]
8	E 325	Ні	Ні	Так	Ні	—
9	E 332	Так	Ні	Ні	Ні	—
10	E 333	Ні	Ні	Так	Ні	—
11	E 342	Так	Ні	Ні	Ні	—
12	E 416	Ні	Так	Ні	Ні	—
13	E 422	Ні	Ні	Так	Ні	Для рослинних екстрактів[4]
14	E 464	Ні	Ні	Так	Ні	Оболонка капсул[4]
15	E 525	Ні	Так	Ні	Так	—
16	E 551	Так	Ні	Так	Ні	Засіб для запобігання злежуванню трав і спецій[4]
17	E 553b	Ні	Ні	Так	Ні	Засіб для глазурування м'ясних продуктів[4]
18	E 939	Ні	Ні	Так	Ні	—
19	E 517	Так	Ні	Ні	Ні	—
20	E 1510	Ні	Так	Так	Так	—

1 — Ці добавки дозволяється використовувати тільки якщо уповноваженому органу влади були надані достатні докази відсутності технологічної альтернативи, яка забезпечувала б аналогічні гарантії і/або дозволяла б зберегти специфічні властивості продукту.

контролю. Літературні дані [7], свідчать, що при вирощуванні продукції за допомогою органічного методу виробництва, вміст важких металів у ґрунті і відповідно в рослинах (продуктах, кормах), знижується, що призводить до менших рівнів накопичення металів як рослинами, так і тваринами, що свідчить про можливість зниження допустимих рівнів вмісту токсичних елементів в органічних продуктах.

Висновки:

1. Необхідно прискорити розгляд закону України "Про органічне виробництво" із урахуванням власних можливостей та світового досвіду.

2. Розробка нормативних актів повинна охоплювати корективи санітарного законодавства щодо шляхів нагляду як за вітчизняним органічним виробництвом, так і за імпортом органічних продуктів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вовк В.І. Сертифікація органічного сільського господарства в Україні: сучасний стан, перспективи, стратегія на майбутнє / В.І Вовк // Матеріали Міжнародного семінару „Органічні продукти харчування. Сучасні тенденції виробництва і маркетингу”. –Львів, 2004. –С. 3.
2. Проект закону України “Про органічне виробництво” [Електрон. ресурс]. –Доступний з: <http://organic-food.com.ua>.
3. Довідник міжнародних стандартів для органічного агро виробництва / Навчально-координаційний центр сільськогосподарських дорадчих служб [за ред. Капштика М.В. та Котирло О.О.]. –К.: СПД Горобець Г.С., 2007. –356 с.
4. Детальні правила щодо органічного виробництва, маркування і контролю для впровадження Постанови Ради (ЄС) №834/2007 стосовно органічного виробництва і маркування органічних продуктів /ПОСТАНОВА КОМІСІЇ (ЄС) №889/2008 від 5 вересня 2008 р. –76 с.
5. Кодекс Алиментариус. Органические пищевые продукты; [пер. с англ.]. К 57 ФАО, ВОЗ. –М.: Издательство «Весь Мир», 2006. –72 с.
6. Гигиенические требования безопасности и пищевой ценности пищевых продуктов / Дополнения и изменения № 8 к СанПиН 2.3.2.1078-01. –[зарегистрировано в Минюсте России 22.03.2002, регистрационный номер 3326]. –5 с.
7. Переваги органічного виробництва: з наукової точки зору Михайло Капштик ВГО“Асоціація агроекологів України” Інститут агроекології УААН м.Київ. [Електрон. ресурс]. –Доступний з: www.research-club.com.ua/public/55.

Надійшла до редакції 10.11.2010 р.